

महान संगीतकार व तितकेच महान त्यांचे सहायक

मी मागच्या लेखात संगीतकाराला त्याच्या शैलीवरून कसे ओळखता येते ह्याचा विचार केला. ज्यांनी त्याबद्दल आपले अभिप्राय दिले त्यांचा मी आभारी आहे. एका संगीत रसिकाने लिहिलं आहे की अनु मलिक सारख्या कसलेल्या **copycat** ला सुद्धा ओळखता येते. त्याला मुख्य गाण्यातली चाल **interludes** मध्ये वापरायची संवय आहे, असो!

ह्या लेखांत मी संगीतकारांपेक्षा त्यांच्या सहायकांबद्दल लिहीणार आहे. सहायक त्यांच्या **boss** संगीतकाराच्या संगीतावर स्वतःची छाप सोडत कितपत सोडत असतील, कोणास ठाऊक! तसेच संगीतकाराचा त्याच्या सहायकावर कितपत प्रभाव पडत असेल, हे सांगणे कठीण आहे.

आश्चर्य म्हणजे एखाद्या गाण्याची चाल ऐकताच आपल्याला असं वाटेल की ही एका अमुक संगीतकाराची रचना आहे. पण प्रत्यक्षात ते कोणी दुसऱ्यानच केलं असत आणि तो दुसरा तिसरा कोणी नसून, आपल्याला आधी जो वाटला त्या संगीतकाराचाच सहायक असतो.

उदाहरणार्थ, **परवरीश** मध्ये **मन्ना डे** व **लताजींनी** गायलेलं **मस्ती भरा है समा** हे त्यातील **accordion** आणि ताला वरून वाटेल की ह्याचे संगीतकार नक्कीच **शंकर जयकिशन** असले

पाहिजेत. पण वास्तविक त्याचं संगीत दिग्दर्शन **दत्तारामने** केलेल आहे जे शंकर जयकिशन बरोबर काम करायचे. तसेच **झमीर** मध्ये **तुम भी चलो हम भी चले** ह्याचे संगीत दिग्दर्शक **आर डी बर्मन** वाटतात पण खरे म्हणजे त्याच दिग्दर्शन **सपन-जगमोहन** मधील **सपन चक्रवर्तीनी** केलेलं आहे. तुम्ही सपनजींचा आवाज ह्यापूर्वी आर डी बरोबर **गोलमाल** (हूषिकेश मुखर्जी) मधील **गोलमाल है भाई सब गोलमाल है** ह्या गाण्यात ऐकला असेल. सपन चक्रवर्ती हे आर डी बर्मनचे **Assistant** होते.

नौशाद बरोबर खूप वर्ष काम करूनच **गुलाम महंमद** ने **पाकीझा** मधील संगीत दिग्दर्शनाच अप्रतिम काम केले आहे. थोडक्यात, जे उत्कृष्ट रचनाकार असतात ते आपल्या सहायकाची निवड पण फार काळजीपूर्वक आणि कुशलतेने करतात.

मदतनीसापासून मुख्य संगीतकार झालेला माझा सर्वात आवडते दिग्दर्शक म्हणजे **जयदेव**. त्यांनी अतिशय सुमधुर संगीत दिले आहे पण प्रसिद्धी मात्र त्यांच्या पासून दूरच राहिली. **हम दोनो, रेश्मा और शोरा, गमन, घरोंदा, प्रेम परबत** इ. चित्रपटात खूपच सुंदर **interludes** आहेत. **हम दोनो** मध्ये **देव आनंद** च्या लाइटर मधून येणारा नाद तर अप्रतिमच आहे. माझे खास आवडते संतूर ध्वनी, **प्रेम परबत** मधील **ये दिल और उनकी निगाहोके साये** गाण्यातील. काही समीक्षक म्हणतील की त्या ओळी **arrangers** कडून आलेल्या आहेत व ते कदाचित खरे पण असेल परंतु हा सर्व

परिणाम **जयदेव** खेरीज कोणीही त्या वाद्यवृंदातून काढू शकले नसते. इथे मला जरूर नमूद करावेसे वाटते की **जयदेव** देखील एकेकाळी **सचिन देव बर्मन** चे सहायक होते.

सगळ्याच सहायकांची कलाकृती त्यांच्या **ex-boss** सारखी असेलच असे नाही. **सोनिक-ओमी** ह्या चाचा-भतीजा टीम मधील **सोनिक** हा कित्येक वर्षे **मदन मोहन बरोबर arranger** म्हणून काम करायचा तरी पण ह्या जोडीने अजून तरी **मदन मोहन** च्या प्रतीच संगीत दिलेलं नाही. अर्थात त्या जोडीने *दिलने फीर याद किया* मधील डायरेक्ट केलेले टायटल सॉंग खूपच **melodious** आहे ह्यात वाद नाही.

जवळ जवळ सर्व संगीतकार कोणा ना कोणा बरोबर सहायक म्हणून काम करून मगच प्रसिद्धीला आले. **नौशादने** सुद्धा आधी **खेमचंद प्रकाश, ए आर करदार,** आणि **पी एन मधोक** बरोबर काम केले, **लक्ष्मीकांत प्यारेलाल** यांनी **कल्याणजी आनंदजी, नौशाद** आणि **सी रामचंद्र** बरोबर आणि **सी रामचंद्र** यांनी **मिनर्वा स्टुडिओ** च्या **बिंदुखान व हबीबखान** बरोबर काम केलेले आहे. **राहूलदेव** ने आपले वडील **सचिनदेव** बरोबर काम केलेले आहे. अर्थात पूर्वी जरी सहायक म्हणून काम केले असले तरी प्रत्येकाने आपआपली स्वतःची शैली निर्माण करून लोकप्रियता मिळवली आहे.

शेवटी असं म्हटलं पाहिजे की प्रत्येक संगीतकाराने अत्यंत गुणी व लोकप्रिय होण्याची कुवत असलेल्या व्यक्तीलाच आपला

मदतनीस म्हणून निवडला. संगीतप्रेमी वाचकांकडून ह्या लेखावर
अभिप्राय आल्यास मला खूप आनंद वाटेल.

सचिन राजे

अनुवाद- Air Cmde. गोपाळ गरुड (Retd.)